Posudek vedoucí diplomové práce

Název práce: „Gender v uhelném kraji aneb případová studie základní školy v Karlovarském kraji“

Autorka práce: Lenka Tišlová

Autorka posudku: Jana Dvořáčková

Diplomová práce Lenky Tišlové se zaměřuje na povědomí o genderu, genderové rovnosti a souvisejících tématech u žáků a žákyň posledních ročníků vybrané základní školy a na jejich postoje k těmto tématům. Je případovou studií situovanou do Karlovarského kraje. Škola je, jak autorka poukazuje, významným socializačním činitelem silně formujícím mj. i genderové povědomí a postoje. To, s jakými mentálním nastavením vůči tématům žáci a žákyně základní školu opouštějí, je z jejího pohledu o to důležitější, že je v rámci Karlovarského kraje základní škola pro nezanedbatelný podíl z nich posledním stupněm formálního vzdělávání. Provedená případová studie zahrnuje analýzu školního vzdělávacího plánu, dotazníkové šetření mezi žáky a žákyněmi a rozhovory s vyučujícími a dalšími zástupci školy.

Diplomantka své téma práce i metodologický přístup od počátku pečlivě promýšlela, přesto se jí však bohužel nepodařilo vyvarovat se problémům zásadnější povahy, jak bude popsáno níže. Svou práci sice konzultovala a průběžně vylepšovala, od jisté chvíle se však moje kritičtější komentáře nejspíš začaly být vnímány jako brzda a došlo k odmlčení. Práci jsem následně viděla až v prefinální verzi, když již nebylo část nedostatků možno korigovat. Proto moje hodnocení možná nese některé rysy oponentského posudku.

Teoreticko-konceptualizační část shrnuje základní poznatky o genderové socializaci ve školním prostředí, vymezuje pojmy povědomí a postoje a přibližuje procesy jejich utváření ve školním prostředí a roli různých aktérů. Jedná se sice o výklad relativně „úvodní“, autorka nicméně postupně doplňovala relevantní zdroje a projasňovala své argumenty, ve výsledku tedy tato část, domnívám se, představuje poměrně dobrý základ pro další analýzu. Postoje nicméně zůstávají vyloženy primárně z perspektivy sociálně psychologické a možná přílišný prostor je věnován školským politikám a podobě jejich vztahování se k genderovým nerovnostem.

Mé zásadnější kritické komentáře se však týkají, jak autorka patrně očekává, metodologie výzkumu:

Spíše technickou připomínkou je, že vedlejší výzkumné otázky by neměly být formulovány jako víceméně mimoběžné vůči výzkumným otázkám hlavním.[1] Logika dělení otázek na hlavní a vedlejší nespočívá v připisované hierarchii důležitosti z hlediska porozumění zkoumané problematice, ale spíše v odlišné míře specifikace výzkumného problému (který vedlejší otázky rozdělují na dílčí dimenze).

Klíčovější nedostatky spatřuji v designu výzkumu a konstrukci výzkumných nástrojů. Dotazníkové šetření mezi žáky a žákyněmi, postavené především na uzavřených otázkách, nebylo z hlediska výnosnosti dat ideální volbou. Je nicméně pochopitelné, že možnosti autorky coby teprve studentky vyjednat se školou a rodiči přístup k žákům a žákyním na delší časový úsek (který by si jiné aktivity nejspíše vyžadovaly) není snadné. O to větší pozornost však měla být věnována operacionalizaci genderového povědomí a genderových postojů v distribuovaných dotaznících. Ta však zůstala z mého pohledu nedotažená. Hlavní součást dotazníku tvoří soubor výroků vztahujících se ke konceptu genderu, genderovým a sexuálním identitám, nerovnostem a feminismu, úkolem žáků a žákyň bylo vyjádřit souhlas s nimi na pětibodové škále. Některé výroky jsou však formulovány mnohoznačně. Není zřejmé, co souhlas či nesouhlas s nimi přesně znamená, patrně nebudou v tomto ohledu žáky a

[1] V aktuální verzi práce se hlavní otázky ptají na genderové povědomí a postoje žáků a žákyň, vedlejší na povědomí vyučujících a dalších aktérů a jejich práci s genderovými perspektivami ve výuce a také konstrukci genderové problematiky ve školním vzdělávacím plánu.

žákyněmi interpretovány konzistentně. Občas také není jasné, zda má konkrétní výrok sloužit k měření povědomí či spíše postojů. (Uvedené problémy spatřuji například v případě těchto výroků: „Člověk je buď chlap, nebo ženská, nemůže mít více pohlaví najednou"; „Existují jiná pravidla chování pro dívky a chlapce"; „Muži se v životě mají lépe, protože jsou to muži".)

Dotazování vyučujících a dalších aktérů školy na předávání povědomí o genderových otázkách žákům a žákyním je (ačkoli je možno postihnout pouze deklarativní rovinu) samo o sobě zajímavou linkou, je však škoda, že se autorce podařilo zapojit pouze malý počet participantů a participantek (dva vyučující, ředitele a školní psycholožku).

Co se týče analýzy zjištění výzkumu, povědomí žáků a žákyň o genderových otázkách a jejich postojům je pozornost paradoxně věnována až v závěrečných oddílech práce. Obecně se řazení subkapitol v kapitole „Analýza dat" nezdá být plně logické. V případě některých kapitol jsem také váhala nad významem jejich zařazení či vhodností pojmenování. Například kapitola „Vzdělanostní aspirace" se mi jeví být přeci jen mimo hlavní linii soustředění. Její subkapitola „Genderová problematika do škol?", která se věnuje zájmu žáků a žákyň dozvídat se více o genderové problematice, by dle mého názoru organičtěji náležela jinam. Zařazení kapitoly „Role rodiny" je také sporné, jelikož se autorka nemůže významněji opřít o data. Pojmenování kapitoly 4.4 „Genderová problematika v polostrukturovaných rozhovorech" pak není ideální, jelikož navazující kapitola 4.5 „Témata genderové problematiky ve výuce" vychází rovněž z polostrukturovaných rozhovorů.

Přestože se v analýze místy objevují zajímavá zjištění, které autorka popisuje s vhledem (za pozoruhodné považuji například zjištění o relativně neproblematickém vnímání homosexuality ze strany žáků a žákyň a pozitivně hodnotím také některá zjištění vztahující se ke stereotypům), do analýzy se obecně bohužel propisují výše uvedené nedostatky – zejména nehotovost dotazníku coby výzkumného nástroje. V případě, kdy autorka čerpá z polostrukturovaných rozhovorů, se pak analýza bohužel jeví být dosti plochá. Komplexnost analýzy je zjevně limitována počtem rozhovorů a malým množstvím vytěžených dat. Celkový dojem z textu také zhoršují i občasná nelogická tvrzení a formulační či jazykové prohřešky.

Jakkoli vnímám, že autorka vložila do psaní a jejího průběžného vylepšování nemalé úsilí, výsledek stále trpí řadou nedostatků. Práci přesto **doporučuji** k obhajobě, navrhuji ji však **hodnotit známkou dobře (3).**

17. červen 2022, Brno

Mgr. Jana Dvořáčková, Ph.D.